

iznio uzročnosti, tijek i posljedice opservantske obnove u Hrvatskoj. Stoga ovo djelo možemo držati dragocjenim prinosom povijesti franjevac, ali i crkvene događajnice u Hrvata tijekom njihove prebogat i nikada dovoljno istražene prošlosti.

Lovorka Čoralić

Makarski biskup fra Bartul Kačić Žarković (Brist, 1572. – Sućuraj, 1645.): Život – djelo – vrijeme, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Sućurju, 24. lipnja 1995., Sućuraj, 1999., 298 str.

Fra Bartul Kačić Žarković (1572.–1645.) odvjetak je drevnoga hrvatskoga plemićkog roda Kačić. Studirao je teologiju na učilištu franjevačkog reda u Napulju, gdje je oko 1605. godine djelovao kao profesor. Oko 1613. prelazi u Zagreb, gdje se do 1615. spominje kao prvi lektor novoosnovanoga teološkog studija franjevačkog reda na Kaptolu. Makarskim biskupom imenovao ga je papa Pavao V. 1615. godine. Biskup je uglavnom djelovao u svome zavičajnom samostanu u Zaostrogu, odakle je prema potrebi odlazio u stolno mjesto svoje biskupije. Iz Makarske odnosno Zaostroga poduzimao je službena putovanja u inozemstvo (Rim, Beč, dalmatinski gradovi) izvan Osmanlijskoga Carstva (kojega je bio podanik), kao i diljem svoje biskupije i u susjedne biskupije koje su se nalazile pod osmanlijskom vlašću i nisu imale vlastite biskupe. Potkraj života fra Bartul je (2. srpnja 1644.) zamolio Kongregaciju Propagande da mu za pomoćnoga biskupa s pravom nasljedstva dodijeli teologa i uglednog franjevca Bosne Srebrene fra Petra Kačića iz Makarske. Predviđajući nadolazeća ratna događanja (Kandijski rat, 1645.–1669.), fra Bartul je sasvim napustio područje svoje biskupije i Osmanlijskog Carstva i najkasnije početkom 1645. godine preselio na mletačko područje, na istočni kraj otoka Hvara u uvalu sv. Jurja (Sućuraj), gdje je proveo posljednje dane svoga života. Umro je u svojoj kući u Sućurju 25. lipnja 1645. i po vlastitoj želji pokopan je u župnoj crkvi sv. Jurja u kapelici koju je sam podigao kao obiteljski mauzolej.

Fra Bartul je autor niza pisama na talijanskom i latinskom jeziku, koja predstavljaju izvješća Svetoj Stolici o stanju u Makarskoj biskupiji. Autor je i rukopisa pisanog bosančicom na hrvatskom jeziku, koji sadrži biskupove osvrte na različite teološke i povijesne teme (poglavito iz prošlosti Makarske biskupije).

Od 23. do 25. lipnja 1995. obilježena je u Sućurju na Hvaru 350. obljetnica smrti makarskog biskupa fra Bartula Kačića Žarkovića. U sklopu obljetnice održan je 24. lipnja iste godine znanstveni skup o biskupu Bartulu i povijesti mjesta Sućuraj. Zbornik radova sa znanstvenog skupa objavljen je u izdanju više nakladnika: Županije splitsko-dalmatinske, Općine Sućuraj, Hvarsko-bračko-viške biskupije i Župe sv. Jurja, Sućuraj.

Uvodni dio Zbornika sadrži »Predgovor« (7–8) iz pera uredništva (fra Augustin Tomas, Srđan Kačić Bartulović). Prvi dio Zbornika uključuje uvodne riječi mons. Slobodana Štambuka, biskupa hvarsko-bračko-viškog, prigodom znanstvenog skupa (11–12) te izvješća Nikole Anića i fra Karla Jurišića o tijeku priprema za obilježavanje 350. obljetnice biskupove smrti (13–16).

Središnji dio Zbornika obuhvaća cjelovite priloge sudionika znanstvenog skupa, čije se teme odnose na pojedine sastavnice iz života i djela biskupa fra Bartula Kačića Žarkovića. Prvi prilog, koji je napisao fra Karlo Jurišić, opsežan je pregled životopisa fra Bartula (»Makarski biskup fra Bartul Kačić Žarković /1572. – 1645./«, 27–74). Podrobno su obrađene sve u vrelima i u literaturi potvrđene sastavnice iz biskupova života (obiteljsko podrijetlo, školovanje i službovanje u Napulju i Zagrebu, biskupska služba i djelovanje, rukopisna ostavština, odnos prema osmanlijskoj upravi i dr.). Autor naglašava ulogu fra Bartula kao obnovitelja Makarske biskupije, začetnika prikupljanja arhivskih vrela za sustavnu povijest Makarske biskupije ranoga novog vijeka (biskupova izvješća), prvog profesora i suosnivača franjevačke Visoke škole u sjevernoj Hrvatskoj (teološki studij franjevacu na zagrebačkom Kaptolu). Na kraju se autor osvrće na kapelu Sv. Trojstva, s oltarom i grobnicama obitelji Kačić, koju je fra Bartul dao podići u sklopu stare crkve sv. Jurja na Gornjoj Bandi u Sućurju, kao i na samu biskupovu grobnicu i fra Bartulove portrete (makarski i sućuranski).

»Staro hrvatsko pleme Kačića u Krajini na srednjodalmatinskim otocima i u Sućurju« tema je rada Miroslava Granića (75–99). Na osnovi detaljnog istraživanja izvora iz Državnog arhiva u Zadru (spisi fonda Stari makarski arhiv), Arhiva Franjevačkog samostana u Makarskoj i Arhiva HAZU u Zagrebu, autor predstavlja povijest roda Kačić u Makarskom primorju, tijekom preseljenja nekih ogranaka na otoke srednje Dalmacije te se posebno obazire na Kačiće u Sućurju na otoku Hvaru, čijem je ogranku pripadao i fra Bartul Kačić Žarković. Izneseni su vrijedni podaci o pojedinim obiteljskim ograncima Kačića (npr. Kačić Aleksić, Kačić Andrijašević, Kačić Barišić, Kačić Mirković, Kačić Stipić i dr.), potvrđena njihova uloga u mletačko-osmanlijskim ratovima u Dalmaciji te stjecanje plemićkih naslova i pripadajućih im grbova.

Rad »Katolici u Bosni i Hercegovini u doba biskupa fra Bartula Kačića« potpisuje Stjepan Lovrić (101–112). Doba XVII. stoljeća, navodi autor, predstavlja prekretnicu u povijesti Osmanlijskog Carstva. Tijekom toga vremena započinje njegova postupna kriza koja će se odraziti na pogoršan položaj katolika u Bosni, zbog čega su brojni prešli na islam ili pravoslavlje, a neki trajno iselili sa svojih ognjišta. Naglašavaju se prinosi franjevačkih redovnika, čijim će zalaganjem u Bosni u XVII. stoljeću stasati književnost koja se običava nazivati franjevačkom (Matija Divković, Ivan Bandulavić, Pavao Posilović i dr.).

Vrijedan prinos poznavanju povijesti Makarske biskupije donosi vrsni poznavatelj dalmatinskih crkvenih pismohrana don Slavko Kovačić u radu »Makarska biskupija« (113–138). Predstavljena je povijest Makarske biskupije od drevnog Muccuruma, kada je na pokrajinskom koncilu u Saloni (533.) odlučeno da taj grad postane sjedište nove biskupije te da ugledni svećenik po imenu Stjepan postane njezinom biskupom. Obrađena je najranija povijest biskupije (do avarskog razaranja 548.), pokušaji obnove u kasnome srednjem vijeku, njezina ponovna uspostava 1615. godine u vrijeme biskupa fra Bartula Kačića, prijelaz iz misijske u redovitu biskupiju u vrijeme Nikole Bijankovića (prvi biskup nakon oslobođenja Makarskog primorja od osmanlijske vlasti, 1699.–1730.) te doba posljednjeg biskupa Fabijana Blaškovića (1777.–1819.). Autor podrobno ukazuje na granice Makarske biskupije kroz povijest (poglavito u XVII. st.) te na proces združenja Makar-

ske biskupije sa Splitskom 1830. godine, kada je prvim biskupom sjedinjenih biskupija postao Makaranin Pavao Klement Miošić.

»Župa Sućuraj prema zapisnicima apostolskih vizitacija iz 1579., 1603. i 1625. godine« tema je rada Andrije Vojka Mardešića (139–155). Poglavitna pozornost posvećuje se izvješću s pohoda biskupa Vicenze Michaela Priulija (1603.) u kojem su sadržani vrijedni podaci o prošlosti Sućurja, njegovim žiteljima, crkvenim ustanovama, svećenstvu i redovništvu.

U prilogu »Sućuraj koncem XVI. i u prvoj polovici XVII. stoljeća s posebnim obzirom na podatke o biskupovoj oporuci« Nikola Anić (157–218) u prvom dijelu rada ukazuje na opće političke i vojne događaje na području otoka Hvara i u mjestu Sućuraj, predstavlja gospodarske i demografske odrednice (doseljavanje stanovništva iz Makarskog primorja), obitelji i njihova prezimena te sakralne objekte u župi Sućuraj u doba biskupa Bartula Kačića. Drugi dio rada podrobna je raščlamba fra Bartulove oporuke iz 1645. godine. Oporuka sadrži dragocjene podatke o biskupovim imanjima (zemljišni posjedi), kulturnim dobrima (kaleži, misna ruha), pripadnicima obitelji i rodbine, ali i o biskupovoj palači i kašteletu u Sućurju te tamošnjoj staroj crkvi sv. Jurja.

Posljednji prilog u drugom dijelu Zbornika potpisuje Nikola Anić (»Rodoslijed Kačića Žarkovića i srodnika Kačića Barišića u Sućurju na Hvaru«, 219–226). Za izradbu tog genealoškog prikaza obitelji Kačić i Žarković autoru su poslužili popisi Sućurana iz 1673. i 1691. godine, rodoslovlje Kačića iz 1751., kao i tamošnje crkvene knjige (matice, stanja duša i dr.).

Treći dio Zbornika (»Hrvatsko djelce i ostala pismena ostavština biskupa Bartula Kačića /oko 1572. – 1645./«, 227–298) priredio je Slavko Kovačić. Uvodni dio pregled je djelovanja biskupa Kačića (229–242), pri čemu se autor poglavito bavi biskupovim nenaslovljenim djelom pisanim na hrvatskom jeziku, službenim izvješćima o stanju biskupije poslanim Svetoj Stolici te Kačićevom oporukom. U prilogu rada autor donosi cjelovit tekst biskupova »hrvatskog djelca« (u izvorniku bez naslova), usporedni tekst izvornika i prijevoda službenih izvješća Rimu (iz 1626., 1630., 1636., 1640. i 1644.) te prijepis i prijevod biskupove oporuke iz 1645. godine.

Makarski biskup fra Bartul Kačić Žarković nesumnjivo je važna osoba dalmatinske i hrvatske crkvene povijesti XVII. stoljeća. Zbornik posvećen njegovu životu i djelu, ali i prošlosti hvarskog mjesta Sućuraj, Makarske i Makarskog primorja, kao i Makarske biskupije u cjelini, zasigurno je dragocjeno monografsko djelo koje nam o ovoj problematici otkriva nepoznate, neistražene i neopravdano zanemarene pojedinosti.

Lovorka Čoralić

ACTA BULLEARUM I.: Povijesno-umjetnički prilozi obilježavanju petstote obljetnice Crkve Majke Milosrđa u Bujama, Pučko otvoreno učilište Buje – Università popolare aperta di Buie, Buje, 1999., 272 str.

Acta Bullearum naziv je zbornika radova međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Bujama od 26. do 28. rujna 1997. u organizaciji Pučkoga otvorenog učilišta Buje, uz